

Poplava informacij = morje svobode?

Peter Lukan

Kaj pravzaprav pomeni krilatica, da živimo v informacijski družbi? Če si odgovorim na osebni ravni: če sem pred dvajsetimi leti želel dobiti informacije o tasmanskem volku, sem šel v knjižnico in pregledoval debele kupe knjig, če pa si iste informacije želim izvedeti danes, pa se samo usedem za računalnik in v brskalnik vtipkam svoje ključne besede. Zelo verjetno se bom v nekaj minutah dokopal do zelenenih informacij (če seveda ne gre za tajnost). Kako to dejansko spremeni moje življenje? V nekaterih pogledih precej: če me zanimajo podatki o nekem kraju, mi ni treba iti do turistične agencije, če bi rad slišal zadnji CD Iztoka Mlakarja, ki v trgovini stane kakšnih dvajset evrov, prav tako ni potrebno, da čakam na prijatelja, ki si ga bo kupil in ga nato posodil meni, ampak skočim na Youtube in že ga lahko poslušam. Če me zanima literatura za diplomsko temo, vtipkam v COBISS ključne besede in ta mi izpiše seznam dostopnih knjig. Pa tudi moja pošta, ki jo pošiljam prijatelju na Japonsko, ta dobi že v nekaj minutah ... In tako naprej. Razlika med sedanjim časom in časom dvajset let nazaj je torej ogromna, vprašanje pa je, kaj takšna lahka dostopnost in hitra obveščenenost o dogajanju v svetu dejansko spremeni. Ali nam prinaša večjo svobodo? Svoj odgovor bom prihranil za konec.

Informacija v najbolj tehničnem smislu besede pomeni urejene simbole, ki s svojim redom kodirajo neko sporočilo. Ne da bi se podajal v razčlenjevanje te opredelitve lahko takoj zapišem pomislek, da je za koristnost ali tehtnost informacije vedno bistvena interpretacija teh simbolov. Za primer lahko damo satelitske posnetke. Od slovenskega strokovnjaka za satelitske posnetke sem nedavno slišal, da je postopek sestavljanja slike s površja iz podatkov, ki jih dobimo s satelitov, precej zapleten, ker je te podatke potrebno interpretirati. Naši možgani to počnejo samodejno, tako rekoč iz navade; kombinaciji živčnih impulzov iz očesa »pripisujejo« pomene, prirejajo predmete. S satelitsko rekonstrukcijo slike pa je to veliko težje, saj to ni zgolj postavljanje »piksla ob piksel«. Potrebujemo namreč ustrezne algoritme, ki so lahko zelo zapleteni. Potrebujemo nek kontekst oziroma način povezovanja informacij.

HITROST ŠIRJENJA IN SHRANJEVANJE PODATKOV

Za današnjo dobo se mi v zvezi z njeno »informacijskostjo« zdita še posebej pomembna dva vidika: eden je hitrost širjenja informacij, drugi pa sistem shranjevanja in dostopanja do njih. Prenosniki informacij so bili sprva ljudje sami. Iz antike poznamo sle, katerih naloga je bila predaja sporočila naslovniku. Iz te »privatne« službe se je na neki točki zgodovine, v starem Egiptu, razvila pošta kot bolj ali manj javna služba (tedaj je bila namenjena za razglase dekretov faraonov). Ena prvih alternativ-

nih oblik prenosa informacij so bili dimni signali; te so uporabljali že kitajski vojaki ob Velikem zidu, v antični Grčiji pa so nekoliko kasneje izvedli prvo kodiranje abecede v dimne signale (2. stoletje pr. n. š.). Seveda pa dimne signale najbolj poznamo iz filmov in stripov o Indijancih. Prenos informacije je bil v teh primerih vizualen, nosilec pa enkrat na videz neuporaben dim, drugič (pretežno ponoči) pa večstransko uporaben ogenj. Konec 18. stoletja se je najhitrejša informacijska povezava nahajala v Franciji in sicer je to bila veriga tako imenovanih optičnih telegrafov. To so bili nekakšni veliki semaforji, postavljeni na primerno medsebojno razdaljo in opremljeni z različnimi znaki. Z njimi si je dobro pomagal Napoleon pri obrambi države. Sledil je razvoj električnega telegrafa, pri katerem je nosilec podatka prvič postal električni impulz, z njim pa so tudi prvič postavili povezavo okrog in okrog celega sveta. Nadalje je sledil še izum telefona (konec 19. stoletja), radia in televizije (začetek 20. stoletja). Velika hitrost širjenja informacij in neznanska »skladišča« le-teh – običajno na nekem kosu namagnetnega materiala nekje na zemeljskem površju – sta po mojem mnenju tudi dve glavni tehnološki zahtevi delovanja informacijske družbe. Obe omenjeni plati informiranja sta dosegli nesluten razvoj. Pot informacije je svojo hitrost, primerljivo svetlobni, sicer dosegla že s pojavom telegrafa, a je danes tudi »proizvodnja« informacij veliko večja, tako da potrebujemo boljši prenos, kot ga je bilo mogoče imeti takrat. Večja novost od izboljšane hitrosti prenosa – čeprav se kvaliteta

(»količina«) prenosa še vedno izboljšuje – se mi zato zdi zmožnost hranjenja podatkov. Zmogljivi in kompaktni trdi diski v računalnikih so kasnejšega nastanka kot radio, televizija in prvi prenosni telefoni; v široko prodajo so prešli nekje konec 80. let prejšnjega stoletja.

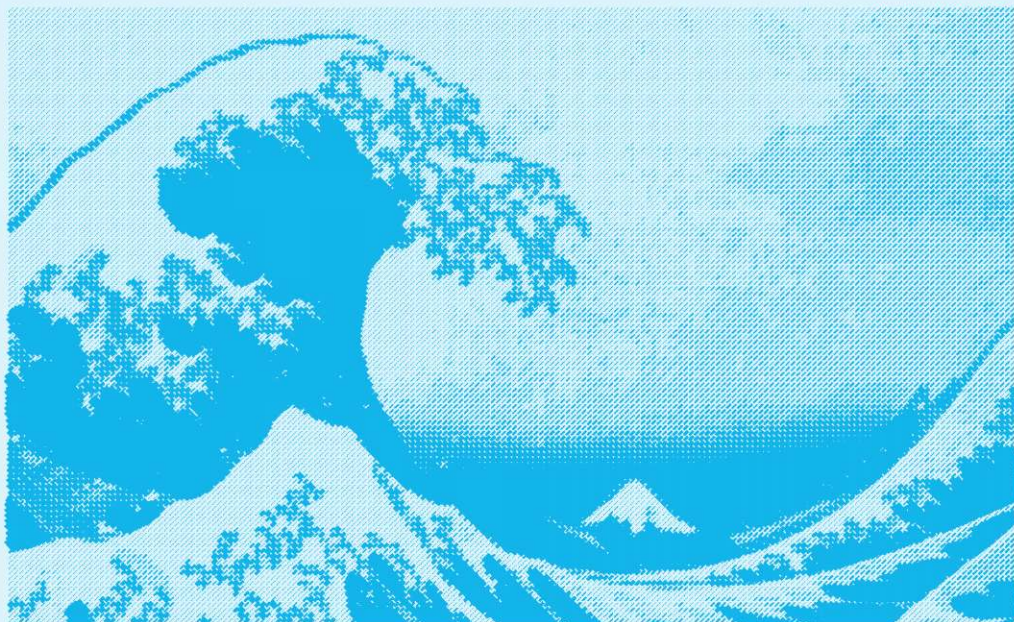
Obsežne baze podatkov so resnično olajšale naše življenje. Kdo še hodi gledat podatke v knjižne enciklopedije, locirat kraje v debele atlase, iskat informacije o potovanjih v turistične agencije? Gotovo se najde kdo, ki to še počne, a število teh se skokovito manjša. Preko računalnika dostopamo do celih slovarjev, ki so še kako koristni pri prevajanju, do baz za ocenjevanje filmov (npr. IMDB), vremenskih napovedi s satelitsko sliko, pogledov na katerikoli del zemeljskega površja (Google Zemlja) – čeprav z resda precej omejeno ločljivostjo – pa do slik vesolja s teleskopa Hubble ...

Človeštvo ima torej ogromne baze podatkov in mnogo je takih, ki so neverjetno uporabne. Ali lahko kdaj zmanjka prostora zanje? Nedavno sem po radiu slišal strokovnjaka za informatiko trditi, da je vseh svetovnih podatkov že toliko, da se počasi začenjajo težave s shranjevanjem vseh. Snov postaja zasičena z urejeno namagnetenostjo. Nosilci informacij so fizični materiali, na kar pa pri sedaj že »terabajtnih« diskih z veseljem pozabljamo. Res je, da se še vedno razvija tehnologija zgoščanja zapisa (recimo Blue ray ipd.), a možno je, da bomo tudi pri tako dobrih nosilcih nekoč dosegli zgornjo

mejo. Zgleda, da se bo nekoč v prihodnosti potrebno tudi glede tega nekoliko omejiti, saj »čarobnega« materiala za shranjevanje informacij ni neskončno, prav tako kot nafte, ki vztrajno zmanjkuje. Sam zase vem, da sem še vsak svoj računalnik »zabasal« do konca, ne glede na to, koliko prostora je imel. Preobilje informacij, s katerim smo soočeni, pa sproži vprašanje, če je res potrebno vsako informacijo hraniti do »onemoglosti«. Potrebno se je vprašati o smiselnosti in pomembnosti posameznih informacij, o tem, katere so bolj in katere manj pomembne. Mislim, da se je večina ljudi že imela priložnost vprašati takšno vprašanje vsaj takrat, ko so zaradi prenasičenosti prostora morali svoj trdi disk nekoliko olajšati.

VREDNOST INFORMACIJ

Na splošno lahko začutimo, da niso vse informacije enako pomembne in naslednje, kar bi se lahko vprašali je, kako jih vrednotiti. V ta kontekst bi lahko zelo dobro umestili tudi odnos med šolskim poučevanjem in internetom. Ob takšnem izobilju baz podatkov se je povsem smiselno vprašati, kaj nam sploh lahko ponudijo šole, če pa lahko vse izvemo na spletu. Vprašanje se mi zdi zelo aktualno. Nekoč, ko je bil dostop do znanja omejen, so bili učitelji tisti podajalci znanja, šola pa je bila mesto, kjer se je znanje prejemale. Sedaj ni več tako, saj se znanje – in sicer točno tisto, ki se ga učimo v šoli – lahko »prejema« lepo v domačem

fotelju. Z izrazom »prejemanje« podatkov potihem predpostavljam, da je informacija kot predmet, ki ga dobimo in ga potem imamo. A če bi bilo res tako, potem ne bi bilo razlike med tem, ali snov o dinozavrih poslušamo v šoli ali jo preberemo/po-
slušamo/pogledamo na *netu*. Dalje se lahko vprašamo, zakaj se sploh učiti podatkov, če pa imamo do vseh dostop in to precej hiter? Menim, da odgovor tiči v tem, kaj je učenje in kaj je informacija oziroma znanje. Je to nekaj, s čimer razpolagamo kot z instrumentom ali nekaj, kar (lahko) vpliva in sooblikuje naše osebnosti? Osebo sem odločno na strani drugega pojmovanja.

Poplava informacij je tako obsežna, da v njej lahko obtičimo. Po eni strani zato, ker preden najdemo, kar nas je zanimalo, obtičimo pri stvareh, ki smo jih opazili »spotoma«; skok na splet je neke vrste sprehod (včasih se je temu reklo surfanje). Drugi razlog je tudi ta, da so nekateri podatki lahko preprosto napačni; v tem primeru »obtičimo« v nekem širšem smislu, saj tega znanja ne moremo kvalitativno uporabiti. Spomnim se Umberta Eca, kako je pred nekaj leti opozarjal, da bi morali na internetu strokovnjaki pomagati ločiti seme od plevela v svoji stroki (na primer z uradno spletno stranjo italijanskih semiotikov), saj lahko laik verjame prav vsemu. V tem morju informacij so verjetno potrebni neki (strokovni) svetilniki, ki usmerjajo. Menim, da bi tudi v šoli morali učence učiti kritičnega pristopa do informacij, ki jih dobijo na *netu*. Če gre za podatke splošnejšega tipa, za dobiti splošen vtis o nekem področju (npr. zgodovini dvajsetega stoletja), je Wikipedija (po mojih izkušnjah) verjetno že dovolj dober vir. Ko pa gre za preučevanje nekega bolj specifičnega dela področja (npr. o vzrokih za kubansko raketno krizo), je nujno potrebno tudi tamkajšnje podatke vzeti z rezervo, saj so večkrat bolj okvirne narave. Odvisno pač, kaj iščemo.

INFORMACIJE IN SPREMINJANJE SVETA

Že v zgornjem zgodovinskem orisu razvoja hitrosti potovanja informacij je mogoče zaslutiti neko ekskluzivnost, ki se je v 20. stoletju začela razkrajati s prehajanjem v masovno izmenjavo informacij. Najhitrejši prenosi informacij so bili vedno rezervirani v glavnem za politične in vojaške namene. Pomislimo na sla, ki je tekela od Maratonskega polja do Aten s sporočilom o zmagi, ali pa na kresove v naših krajih konec srednjega veka, kot sporočila o bližajočem se napadu Turkov. Takšno hitrost prenosa si je bilo moč privoščiti ob izjemnih

dogodkih.

Hitrost prenosa informacije je torej že od nekdaj bila tudi pomemben družbenopolitični dejavnik. In tudi danes je tako. Če pogledamo zadnji val revolucij v severni Afriki, je k obveščanju levji delež prispeval internet oziroma eno najbolj priljubljenih socialnih omrežij na njem, Facebook. V ta kontekst spada tudi Wikileaksovo razkrivanje tajnih diplomatskih depeš, ki je spravilo v jezo Belo hišo in še marsikoga. Ta zgodba je tipičen primer tega, da so tajne informacije v svetu, ki je prepleten z informacijsko mrežo, obsojene na »puščanje«. Skrivnosti je danes težje obdržati kot kdajkoli. Po drugi strani je res, da se lahko tudi laži razpihuje lažje kot kdajkoli prej. Prenos informacij sam na sebi še ne jamči za kvaliteto informacij in tudi ne za družbene spremembe; lahko je kvečjemu njihov katalizator. Lenart Kučič v Sobotni prilogi Dela večkrat opozarja na to in druga dejstva, povezana z razmahom informacijske tehnologije. Razne spletne aplikacije in brskalnice, ki so nujno orodje za hitro iskanje informacij, je razvila generacija idealistično usmerjenih hipijev iz 60. let v Silicijevi dolini in vanje polagala sanje o svobodnem pretoku informacij. Tudi za tovrstne aplikacije se počasi začenjajo zanimati razne vlade, med njimi ameriška, ki je od Facebooka že nekajkrat zahtevala osebne podatke v imenu državne varnosti. Monopol nad velikimi količinami informacij dobiva ravno v tem času svojo politično vlogo.

Prepredenje sveta z električnimi žilami, ki instantno prenašajo dogajanje na zeleni konec planeta v kakšni sekundi, in oceanske zaloge skladiščenih podatkov, še ne pomenijo nujno osvoboditve izpod tiranij raznih zatiralcev, kajti tudi ti uporabljajo isto tehnologijo. Mobilni telefoni so naše nepogrešljivo orodje za hitro in učinkovito dogovarjanje, po drugi strani pa smo lahko preko njih redno nadzorovani. Sateliti so namenjeni tako opazovanju zemeljskega površja in pridobivanju podatkov za vremenske napovedi, kot vohunjenju (obstaja subkultura ljudi, ki slika vohunske satelite, ki jih ni v civilnih katalogih, in popisuje njihove tire; bilo naj bi jih okrog tisoč). Medij osvoboditve in medij manipulacije je isti Janus z dvema obrazoma, tako kot skoraj katerokoli človekovo pomagalo na tem svetu. Zato verjetno ne preostane drugega kot kritično mišljenje in aktivno interpretiranje dogodkov v svetu, ki se nam sedaj, za razliko od nekoč, razkriva skozi preobilje podatkov.●